

Bidrag
til
den danske Reformationshistorie.

Af
Holger Fr. Rørdam.

VI.

Forhandlinger om Tiende og Præsterente, især i Skaane.

En af Reformationsbevægelsens tidligste Ytringer var her som andensteds Forsøgene saavel fra Adelen som fra Bonde- og Borgerstandens Side paa at frigjøre sig for de kirkelige Afgifter, navnlig Tienden, og paa at faa Haand i det gennem Aarhundreder ophobede betydelige Kirke- og Klostergoods. Vi finde bestemte Spor til, at Almuen alt 1525 nægtede at give Tiende idetmindste enkelte Steder i Jylland¹⁾, og snart greb Bevægelsen saa stærkt om sig, at Prælaterne paa Herredagene i Odense 1526 og 1527 fremkom med heftige Klager i denne Anledning. Ved betydelig Eftergivenhed mod Adelen lykkedes det dem her at faa følgende Bestemmelse optagen i den odenseske Reces af 20 Avg. 1527: »den menige Mand udi Riget skal tiende retfærdeligen efter Guds Lov og efter Kong Christoffers og andre Herrers og Kongers Dom og Sentens, som er hvert tiende Stykke Kjærv og Høved, og den skiftes udi tre Dele efter fornævnte Doms (o: K. Christoffer af Bajrens) Lydelse, og dermed skal Almuen være kvit for

¹⁾ Se Kirkekalender for Slesvig Stift. 1862. S. 174—5.

Biskopsgave, Brudevielse, Kirkegang, Redsel, Nannest, Jordefærd, Smørbyrd og andre slige Tynger, dog at hver offer og giver slig Sjølegave (3: Betaling for Ligbegjængelse), som Gud skyder ham udi Sinde. Og dersom nogle Sogne findes, hvor Almuen ikke saa vil tiende, som forskrevet stander, da skulle de give saadan Tyng ud til Biskop, Kirker, Præster, som de pleje, og hertil af gammel Tid gjort have.« Der blev altsaa stillet Almuen Valget mellem to Ydelsesmaader, idet den enten skulde yde fuld Tiende af alt, mod at de mindre »Redsler« enten bortfaldt eller blev frivillige, eller ogsaa skulde det blive ved det bestaaende. Kun med Lunde Stift (Skaane, Halland, Bleking og Bornholm) blev der gjort en Undtagelse; her skulde nemlig alt blive ved det gamle, og Valget blev ikke her stillet Yderne, fordi »Lejligheden sig der udi Landet anderledes om begiver end andensteds udi Riget.« Skjønt det ikke udtrykkelig er omtalt i Recessen, taler dog al Sandsynlighed for, at Adelen samtidig er bleven fritaget for at give Tiende af sine Sædegaarde, altsaa en Opofrelse, Gejstligheden har gjort, for ved Adelens Hjælp endnu at kunne holde Almuen til at opfylde dens Tiendepligt¹).

I Lunde Stift, angaaende hvis Tiendevæsen det er min Hensigt her at meddele nogle Aktstykker, skulde, som ovenfor er bemærket, alt blive ved det gamle. Det lader imidlertid til, at det er faldet den udvalgte Ærkebiskop Aage Sparre vanskeligt at holde Sagerne paa dette Punkt. Han maatte derfor søge Hjælp hos de adelige Godsejere, der d. 13 December 1532 udstedte følgende aabne Brev²),

¹) Se Rosenvinge, Om Kirkebestyrelse, Kirkeforfatning og Kirkens Ejendomsret S. 43. Det undrer mig, at Paludan Müller i sin forøvrigt saa udtømmende Fremstilling af den odenseske Herredags Historie (Vidensk. Selsk. Skr. 5te R. Hist. philos. Afd. II., 312 ff.) ikke omtaler Adelens Fritagelse for Tiende, der neppe kan henlægges til noget andet Tidspunkt.

²) Meddelt efter en gl. Afskrift blandt en værdifuld Samling af Breve angaaende skaanske Kirkesager især i 16de Aarh. i Ny kgl. Saml. 1128. 4. — At det ogsaa andensteds faldt vanskeligt at holde Almuen

hvorved Stiftets Gejstlighed atter tilsikredes sine tidligere Indkomster af Almuen, dog med en lille Indskrænkning.

Wi efftherskreffne Thyge Krabbe, Danmarkis Rigis Marsk och Høffuitzmand paa Helsingborg, Albret Raffnsbergh, høffuitzmand paa Malmøhus, Anders Bilde, høffuitzmand paa Stheghus, Axel Brahe thil Krogholm, Holger Wiffstand, høffuitzmand paa Laugholm, och Knud Bilde paa Gladsaxe, Ridder(e), Danmarkis Rigis Raad, Giøre alle witterligt, adt wi haffue loffuet och thilsagt och nu met thette vort obne Breff loffue og thilsige werdige Fader met Gud Her Aage Sparre, thil Erkebiscop udi Lund Electus, adt alle vore egne och alle vore Slectt och venners (som for vor skyld ville och skulle giøre och lade) bønder och thienere vdi Lunde stict boendis skulle udgiffue Erkebiscops thiinde, Sognesæd och Kellerethings Renthe, som de pleie. Thisligeste theris Sogneprester och Degner thiinde, Helneskyld och offer. Meden om Altheremad haffue wi saa samthyckt, adt vdi Bleging, Gyngeherridt och andenstedtz vdi Skowbøyden, ther føye kand saes, ther skulle the vdgiffue Altheremad, som the pleie. Meden andenstedtz vdi Stictet, ther som the och pleie adt giffue Altheremad, skulle the icke ydermere trengis eller nødis paa Altheremad, end the selff ville. Icke skal thennem heller forbiudis adt giffue, huad the selffue ville. Adt saa skal fast och wbrødeligen holdis, thes thil ydermere vidnisbyrd trycke wi vore Indzgle neden paa thette vort obne Breff, huilkit giffuet er vdi Kiøbenhaffn S. Lucie Jomfruis dag Anno 1532.

Da Prælaterne efter Frederik I.s Død en kort Tid spillede Mester, benyttede de naturligvis Lejligheden til i

til at opfylde sin Pligt, derom vidner tvende kgl. Befalinger af 14 Avg. og 9 Novbr. 1528 henholdsvis til Fyn og til Laaland og Falster, hvorved Almuen tilholdes overensstemmende med den Odense-Reces at »tiende retfærdeligen» (Hofman, Om Tienden, 2 Udg. S. 33—34. Hvitfeld. S. 1309—10).

den kjøbenhavnske Reces af 3 Juli 1533 at faa vedtaget Bestemmelser, der skulde sikre Gejstlighedens Indtægter og Kirkegodset¹⁾. Men snart efter kom imidlertid Grevens Fejde med al dens Opløsning af de bestaaende Forhold. Efterat der atter var kommen Ro i Landet under K. Christian III.s Styrelse og de katholske Bisper vare afsatte, uden at dog endnu evangeliske Superintendenter i deres Sted vare indsatte, stadfæstede Kongen og Rigsraadet ved den kjøbenhavnske Reces af 30 Okt. 1536 paany Almuens fulde Tiendepligt mod Fritagelse for de smaa Redsler. Herom indeholder Recessen følgende Bestemmelse: »Efterdi Bønder og menige Almue finde dennem meget besværet over al Maade med Bispegave, Havre, Smørbyrd, Nannest, Plovkorn og anden slig Tynge at udgive: da ere vi saa derom ens vordne, at Bønder og menige Almue herefter skulle udgive redeligen over alt Riget den tiende Kjærv af Rug, Byg, Havre og alt andet Korn, hvis Gud giver. Og skulle de give for Kvægtiende efter gammel Sædvane; dog udi Halland, Blegind og Lister, de som ikke give Korn-tiende, der skulle de give Smørtiende eller andet, som de af gammel Tid gjort have, og ikke derover skulle besværes af Præsterne med anden Tynge, enten Nannest, Smørbyrd eller saadant andet, som forskrevet staar²⁾.» Derimod indeholdt Kongens Haandfæstning, der udstedtes samme Dag som Recessen, følgende Bestemmelse, hvorved den Tiendefrihed, Adelen alt en Tidlang havde haft ifølge Overenskomst med Prælaterne, paany tilsikredes den: »Item skal al Adelen have deres egne Hovedgaarde kvit og fri for Tiende, som de selv bo udi, paa det de skulle holde deres Tjenere til retfærdelige Rette og Tiende³⁾.»

Overensstemmende med Aanden i Recessens Bestemmelse om Almuens uforandrede Tiendepligt gav Kongen

¹⁾ Rosenvinge, Gl. danske Love. IV, 147—8.

²⁾ Rosenvinge, Gl. danske Love. IV, 165.

³⁾ Wegener, Aarsberetn. fra Geh.-Ark. II, 87.

ikke længe efter (8 Decbr. 1536) Lunde Domkapitel Stadfæstelse paa al den Rente og Rettighed, saavel i Kjøbstederne som paa Landet, som Kapitlet fra gammel Tid havde haft af sine Tjenere. Denne hidtil utrykte Stadfæstelse lyder saaledes ¹⁾:

Wi Christian medt Gudtz Naade vduald Konning thil Danmarck och Norge, Hertug vdi Slesuig, Holsten, Stormarn och Ditmersken, Greffue vdi Oldenborgh och Delmenhorst, Giøre alle witterligt, adt wi aff vor synderlig gunst och Naade haffue wndt og thilladet, och nu medt thette vort obne breff vnde och thillade, adt oss Elskelige Lunde Capittel och menige Clerici vdi Lunde Domkirke her effther mue och skulle haffue, nyde och beholde all theris Renthe och anden Rettighed baade vdi Kiøbstederne och paa Landtzbyerne effther gammel Seduane. Thi bede wi och strengeligen biude alle vore vndersaatte, Kiøbstedmend, som pleie adt yde och giffue Landgilde, Huseleie och Renthe thil Lunde Capittel och Vicarier vdi Lund, effther Contractors och Breffuis Liudelse, som them imellom giffne och giort ere; thisligeste biude wi alle bønder och menige Cannicke och Clerici thienere vdi all Schaane, adtj retter Ether effther thil gode rede giffue och giøre thil forne Capittel och Clerici vdi Lund Ethers Rettighed effther gamel Seduane, och lader thet ingenlunde. Giffuit paa vort Slot Kiøbenhaffn vor Frue Dag Conceptionis Anno 1536. Vnder vort Signet.

Relator Swawe.

Skjønt baade Adelens Tiendefrihed og Almuens Tiendeplichtighed maatte synes afgjort ved de ovenfor omtalte Bestemmelser i Haandfæstningen og Recessen, fremkaldte dog begge Dele ny Forhandlinger i den allernærmeste Tid derefter.

¹⁾ Efter Afskriften i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

Det er en bekjendt Sag, som her kun skal berøres, at de Mænd, som vare samlede i Haderslev for at udarbejde Kirkeordinansen (1537), foreslog, at Adelen, om den ellers vilde have noget med Kirken at gjøre og nyde nogen Tjeneste af Præsterne, ogsaa skulde yde dem Tiende¹⁾; men det er ogsaa bekjendt, at Kongen afviste Gejstlighedens indtrængende Forestilling herom med den Erklæring, at eftersom Adelen havde bedet sig fri for Tiende, kunde den ikke tvinges til at udgive den, samt at han paamindede Adelsmændene om, at de maatte betænke, at de vare Kristne, og derfor frivillig burde give deres Prædikantere som Kristi Tjenere, hvad de selv fandt for godt, paa det Fordømmelsen ikke skulde ramme dem. Dermed var Sagen afgjort, thi Adelen fandt sig aldrig beføjet til frivillig at give Tiende af sine Sædegaarde, uagtet Kongen søgte at foregaa den med et godt Exempel ved i de Riber Artikler af 1542 at paabyde, at de kgl. Lensmænd skulde tiende af »alle vore òg Kronens Gaarde.»

Det andet Spørgsmaal, om Almuens Forpligtelse til at yde Tiende og om anden Præsterente, fremkaldte derimod vidtløftigere Forhandlinger. Almuen viste nemlig paa mange Steder ikke ringe Gjenstridighed. Recessens almindelige Bestemmelser maatte ikke sjældent modificeres noget efter de stedlige Forhold. Da der i Recessen manglede Bestemmelser angaaende Præsteoffer og Betaling for Udførelsen af de kirkelige Forretninger, maatte disse ad anden Vej suppleres. Det laa i Sagens Natur, at den Kommission, som blev sammenkaldt for at udarbejde Kirkeordinansen, maatte have sin Opmærksomhed henvendt paa disse Spørgsmaal, og den fremkom da ogsaa med Forslag, som imidlertid kun tildels vandt Bifald²⁾. Imidlertid gik Tiden hen, inden

¹⁾ Se Udkastet til Kirkeordinansen, Kirkeh. Saml. I, 105.

²⁾ Da Bisk. Engelstoft alt foran S. 88—90 (jfr. S. 383. 394—5) nøjagtigt har udviklet, hvorledes Sagen om Tiende og Præsterente stillede sig i de forskjellige Redaktioner af Kirkeordinansen, kan jeg i Hovedsagen indskrænke mig til at henvise dertil.

en endelig Afgjørelse blev truffen, og mange Præster og Degne led formelig Nød, thi den tidligere Prædiken om Gejstlighedens rige Indkomster havde slaaet saa vel an, at mange nu troede, at Præsterne kunde leve af Luften, eller at de ialfald ingen fast Indtægt burde have, men være henviste til Menighedens frivillige Gaver. Denne Tilstand medførte atter, at det var vanskeligt at faa Præstekaldene besatte, naar Folk ikke kunde vente at finde det daglige Brød ved dem. Dette bevægede Superintendenterne til c. 1538 at indgaa med følgende Andragende til Kongen¹⁾:

Alle kieriste Nadiigste Herre Kon. Mtt. Thesse ære nogne artickle ffor alle oc mest nødturfftige, som wij etthers Naadis ydmiige tiennere Superintendenter nødis att giiffue ethers naadis Høymectiighedt ydmugeliigen tiill kiennde, tiill Gutz [ære] ethers Naadis saliighetz oc Riigets bestandiighedt [oc] Religionens waractiighedt wdij ethers Naadis la[ndt] oc Riige.

1. Att eders Naade wiill werdis att vnde ffor [den] almectiigste Gutz skiildt, att thie fatiige Sogne pr[ester] ffor theris store armodt oc nødturftiighedt, mue [haffue] oc nyde then samme tindne oc renthe aff k[orn] oc queg, som wonliigtt haffuer weriitt [aff] ariltz tiidt y huer stiigtt, om thie f[ati]ige [prester] skulle bliiffue wedt magtt.

2. Item att alle kierckernes prebender effther [thenne] tiidt motthe giiffues thie personer, som Vniuersitetted oc then Stiigtis Superintendentt beke[nner] ther for dwliig att were tiill att kunne [oc] ville tienne Religionen y kiercker oc sch[oler] met prediiken oc lerdom, vndertagne [nogne] besønderlige beneficia eders Naade wiille oc reseruere tiill eders Naadis tiennere y [cantzle]riidt.

¹⁾ Meddelt efter den af Fugtighed temmelig beskadigede Orig. i Geh.-Ark. Andragendet er udateret, men kan efter indre Kjendemærker med temmelig Sikkerhed henføres til 1538. Det har tidligere været trykt som Bilag til Engelstofts Diss., Reform. & Cathol. concertantes; men meddeles her i lidt nøjagtigere Form.

3. Att Superintendenter maa haffue fuldt magtt att sckiicke Sogne prester tiill oc fran effther then helliige schriift oc Ordinantzens lidilse, Oc ingen lentzmenndt beuore seg ther mett, før end Superintendentt vorder hanum tiillsiginndis effther Ordinantzen, Oc tha icke heller negte then samme person kongelig stadfestning.

4. Att Sogne deigne, ffor theris store trang Oc armødt, mue igen ffaa oc nyde theris gammell rettiighedt oc rentthe Oc att thie mue nyde aff kierckens iordt ffor liige langilldt.

5. Att hospitallers gotz oc rentthe motthe vforhindredt mett første komme igen tiill ffatiige folcks opholdt og ret-brwg, som thet er først tiillagtt aff gudfructiige mennesker, Oc att thie hwsarme vdij huer Sogen maa nyde syn partt y quegtindne korn oc almuesse effther gammell seduandt.

6. Att ther motthe wdij huer kjø(p)stedt flittelliige holles regenschaff om alter gotz, gille gotz &c. Att thet icke saa fforuenndis tiill vertzeliig brwg, men tiilsckiickis nogne mett Sogne prestenn, som thet schall vdgiiffue tiill rette brwg effther ordinantzen.

Thesse fforschreffne artiickle ære besønderliige the som wore samwittiigheder nøde oss tiill att giiffue [ethers] Naadis høgmectiighedt ydmiigeliigen tiill kiende paa den mennige kierckis vegne, Ellers kandt then Euangeliske lerdøm oc bogeliig konster [icke] lennge bliiffue vidt magtt vdij eders N[aadis] landt oc Riige, Viille ocsaa etthers Kon. [Mtt.] verdis tiill att fuldgjøre oss thet oss y or[dinant]-zen loffuitt er, Om forseglinng oc redeliig [be]sckedenhedt paa wor vnderholling, Oc v[oris] efftherkommers, att faa vforhindredt, [att wii] then icke saa tiitt aff saa mange skulle kreffue oc tiigge, mett spott oc fforactiilse.

Eders Kon. Mts

Vnderdaniige tiennere

Superinten[denter].

Ingensteds i Landet synes Vanskelighederne ved at bringe Almuen til at yde Præsterne og Degnene det nødvendige til deres Underholdning, at have været større end i Lunde Stift, hvor de lange politiske Uroligheder — først Søren Norbys og siden Grevens Fejde — havde næret Befolkningens gamle Tilbøjelighed til at sætte sig op mod Gejstligheden. Dette har formodentlig været Foranledningen for Præsterne til med deres Superintendent, Lektor Frants Wormordsen, i Spidsen, at søge Værn hos Kongen, som 24 Juli 1538 udstedte følgende Beskjærmelsesbrev for det skaanske Kleresi¹⁾:

Wij Christiernn mett guds naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis koningk, hertug vdj Slesuig, Holstenn, Stormarnn och Dytmerskenn, Greffue vdj Oldennborg og Delmenhorst, Giøre alle wittherligtt, att wij nu aff wor sønnerlige gunst och naade haffue tagit, anammitt och vndtfangit, och nu mett thette wortt opne breff tage anamme och vndtfange oss elskelige Lector Frants, Superintendentt vdj Skonne och menige Clerecj, Sogne prester och sogne degne, som seg effter wor Ordinants om Religionen rette och skicke wille, offuer alt forne Skaane besiddendis, thennum theris hustruer, børn, gots, rørendis och vrørendis, ehuaadt thet helst er eller were kand, Jngthet vndertaget, vdinnen wor koninglig hegen, wern, frid och beskermelse, Besønnerligen att wille forsuare, beskerme och fordattinge till alle rette. Och schall ingen were theris domer vden vj sielff, och huo thennum haffuer nogett tiill att talle, thend skall thale thennum tiill for oss eller for fuldmegtige, som vii vdj vor frawerelse ther tiill forordinerendis och tiill skickendis worde, vden saa er, att thet er om rett wittherliigtt och abenbar gieldh, huilckett som bør att forfølgiis tiill tiinge och mett landslowgen. Ther

¹⁾ Efter et Udkast i Geh.-Ark. sammenlignet med en Afskrift af Kongebrevet i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

som och nogen prestemand her offuer for vrettis och her emod offuerfallis, tha skall hand først giiffue thett superintendenten ther vdi landett tiilkende, och superintendentt schall mett hannum schriffue till hans vederpartt, som hand giiffuer kiire offuer, och vdi gode lempe vnderuise hannum, saa hand icke for vretter eller offuer faller same prestemand. Ther som hand aff Superintendentt tha icke will lade sig vnderuise, Saa schall Superintendentt framdels schriffiligen [giffue oss] samme Sag tiill kende och huilcke persone er paa bode siider, Siden will vii steffne begge Partene mett theris beuisninger paa bode siider ind y rette ffor oss, och thaa høre thennum i retthe, och attskille thennum mett rette. Thi forbiide wii alle, ehwo de helst ere eller were kand, Serdelis wor fogder, Embitsmend och alle andre, forne lector Frants och menige Clereci, Sogneprest[er] och Sognedegne, effter som forskreffuitt staar, heremod paa personen, hustruer, børn, gotts, rørendis och vrørendis att hiindre, hiindre lade, møye, platze, feygde, vmage eller vdi noger made at vforrette eller forfang att giøre, vnder wor koningliig heffuenn och wrede. Giiffuett paa wortt Slott Gottorpp Sancte Jacobi apostoli[•] aften Aar etc. mdxxxviij, vnder wortt Siignett.

Et saadant Beskyttelsesbrev var imidlertid kun et Palliativ, saalænge til en endelig Ordning kunde blive truffen. I Kirkeordinansen, der efter flere Overarbejdelser endelig blev vedtagen i lovlig Form af Kongen og Rigsraadet den 14 Juni 1539 paa Herredagen i Odense, var imidlertid Spørgsmaalet om Gejstlighedens Lønning kun behandlet i sine Hovedtræk. Der var nemlig kun bestemt: »Bonden skal tiende hver tiende Kjærv af allehaande Korn og desligeste det tiende Hoved, og deraf skal Præsten have den tredie Part; men udi de Lande og Stæder, som ikke have saa rundelig Kornsæd, som de have udi Jylland, Sjælland, Fyn, Skaane og Smaalandene, der skulle de give Smør, Brød, Fisk og andet, som de pleje at tiende og give efter

gammel Sædvane. Item skulle Præsterne have Offer paa de tre Kristi store Højtider.« Hvad der ikke her var bestemt, maatte nu ordnes ad administrativ Vej, efter Under søgelse af de stedlige Omstændigheder, og gennem mundtlige Overenskomster.

Kort efter Herredagen i Odense blev der da truffet Foranstaltninger til Sagens Ordning i de forskjellige Landsdele. Vi ere saa heldige endnu at besidde et udførligt Forslag (udentvivl forfattet af Frants Wormordsen) til Regulering af de forskjellige Spørgsmaal angaaende de kirkelige Ejendomme og Gejstlighedens Lønning i Lunde Stift. Det meddeles her for første Gang efter Originalen i Gehejmearkivet, idet jeg har søgt at adskille det første Udkast fra de senere Rettelser, da jeg antager, at det oprindelige Udkast er skrevet før Herredagen i Odense i Juni 1539, maaske endogsaa 1538, medens den nærværende Form sandsynlig er fra Tiden nærmest efter samme.

Efter konge maiest. wor kærste naadige Herris Instruction oc artikler wdi Fyen emellom alle sog[nepreste]r oc sognemend &c. my[t] raadt till [denn]e handell att bekomme y Skaane stycht gudt till ære konge maiest. till tjenste, menige landit till gaffn.

Først att hans naade giører itt obnebreff till de welbyrdige mend, huilke hans naade betro will att skulle fare mett superintendenten offuer allt stycht in Visitatione, till ij y Halland: ij (y) Skaane : ij y Blegyng, j paa Bornholm.

Først att de skulle lade lese Konge maiest. obnebreff oc forkynde till alle Herritztyngh.

Ther nest skulle de lade deris egne obnebreffue wd-gaa, till alle sogne wdi de herridt som de wille lade saffne for dennom, paa huadt dag de skulle mode for dennom, y huilkett herridt heller herridtzstadt bequemmeliigt er, oc dett saa betydelig att prester och bønder kunde holle sognesteffne oc giøre nogle folmectige.

Oc nar presterne oc de folmectige bønder aff huert sogen komme till sammen, da skulle de høre huer prest mett syne sognemend serdelis, oc wdi superintendentis ahørelse oc nerwerelse forfare, huadt bryst som emellom presten er oc sognemenden.

Item skall ingen prest haffue fleer end en sogen, der som den er icke saa god att presten kan nere sig der aff, da skall den kircke som pleger att ligge der till ødeleggis oc nederbrydis oc leggis till den anden, oc allt messerede, klocker oc andett, som waar y den kircke som nederbrydes, skall komme den anden kyrcke till beste.

Wille oc nogre sognemend haffue deris kircke wedt magt, ock icke nederbrødt, da skall offuerweyes, huadt presten haffuer, om han kan holde sig der wdaff, oc huor mett de wille forbedre hans rente, eller oc haffue kircken nederbrødt: da skulle forneffnde gode mend haffue fulmacht [meth superintendentis raadt oc samtøcke¹⁾] at giffue befalling oc biude huilken kircken nederbrydis skall, Oc den kircke som aff dennom mett superintendentis raadt oc samtycke bliffuer neffnd, neder att brydes, skall lensmanden strax bestille, att saa skeer.

Fyndes oc nogen prest, som haffuer ij kircker eller flere, huer saa goed att hun kan holde syn prest, da skulle de dett ock offuerwege, ock da maa samme prest beholle syne kircker wdi syn liffs tydt, dog saa, att han holder en cappellan, som tager ware paa den ene, oc wdwelder hannom till samme kircke efter syn dødt, Huilket skal²⁾ superintenden ten bestille efter som dett sig bør [effter ordinantzen³⁾].

Skulle ocsaa forde godemend som forscreffuett bønnerne allworligen foreholde oc paa konge maiest. weyen biude, att de tyende presterne rettferdeligt aff rug byg haffuere den tyende kerff. Deraff skall presten haffue den

¹⁾ [meth . . . samtøcke; oprindelig har der staaet: dog efter superintendentis raadt beiaelse oc samtøcke, wdi hans nerwerelse.

²⁾ Oprindelig: bør och skall.

³⁾ [effter ordinantzen; senere tilføjet.

trede partt och skall haffue den y kerffen hiem y sin loe. Oc skall presten icke besuerges mett gestebudt derfor att giøre [ydermere end gammell sedwane hauer verit¹⁾]. Item aff bogweden skulle bønder tyende effter gammell sedwane, oc den skall delis wdi ij parter, halffdelen till kongen, oc halffdelen till presten.

Item skulle de tyende aff lam oc grijse effter gammell sedwane, Oc fordi att y dette stycht sommesteder lydet saaes, skulle the der [som liidhet soes²⁾] giffue presten [en³⁾] helgneskyldt, dett er iij skr byg om helgnemesse, oc dess ligeste deygnen haffue syn sedwanlige rente, [saa att the grandgiueligen offuerueyge, huor presten icke hauer saa møget aff tienden ath hand holle sig aff, at hand tha fanger andher i then sted⁴⁾]. Item der som gammell sedwane er, skulle bønder tyende aff fyll oc byer, oc for penninge derom forligess mett presten [effter gamel sedwane⁵⁾]. Skulle ocsaa bønderne offre effter ordinantzen oc giffue brydwyelsins penninge.

Item her offuer skulle bønder icke besuerges mett plogbrød korsebyrdt eller almissemadt oc kirckegangs penninge oc anden saadane nyes oplagde oc optenckte beskattning aff presterne.

Item skulle samme godemend drage mett superintenden y alle køpsteder, oc der først wyde clare register, paa alt alter godtz kirckegotz gille gotz Jordtskyldt oc rente oc der wdaff legge først nogett till att holle sognekircken wedt magt, oc nogett till presten, aff dett som y byen ligger, dersom dett icke tillrecker, skulle borgerne wdgiffue, fordi de ere plichtige att holle deris kircke wedt magt, oc skicke presten syn wnderholdningh, och hans mett tienere,

1) [ydermere... verit; oprindelig: emod gammell sedwane.

2) [som liidhet soes; senere tilføjet.

3) [en; oprindelig: effter gammel sedwane deris.

4) [saa... sted; senere tilføjet.

5) [effter... sedwane; oprindelig: Item dessligeste giffue effter gammell sedwane presten oc deygne bast giertt oc andett saadant.

huor fler prester behoff giøres. Hues der wdoffuer er landts-gots oc andett skulle de optegne till att legge till itt hosi-tall, som der eller andenstedtz y den neste by er, Oc skulle de giffue der grandgiffuelige agt paa, Thy att bor-gerne wille gierne att deris sogneprester oc kircker maa bliffue holdne 'aldeles aff rente, saa de skulle inthett legge der till, Oc de wille der till mett haffue forsuar och for-deell aff samme rente oc dett maa icke skee.

Item siele gaffue maa huer giffue som gudt skyder hannom y hue ¹⁾).

Item skulle fornelfinde godemend mett superintendenten giffue flitteligen oc grantgiffueligen agtt oppaa, oc optegne huess forrygt er, oc mett wret er kommen fra kircker oc prester, alter oc giller oc lausshuse, paa dett att dett maa komme der till igien, effter som samtøckt er.

Oc huess samme godemend wdi saa maade handle(n)dis oc forfarendis worder, skulle de giøre klare register oc scriffter paa, oc antworde sognepresten oc kirckewerger till huer sognekircke, effter clare oc hele register paa alle sager, huorledis dett handlet er hoss dennom, oc huadt der ligger till huer kircke, oc till presten.

Item att alle prester oc sognedeygne, som effter konge ordinantz konge maiest. huldskaff, mandskaff oc trofast-hedt soride haffue, oc deris superintendent effter hans konge ordinantz hørsomhedt loffuit haffue oc saadant her-effter giørendis worde, skulle were wdi hans konge hegn beskyttening oc beskermillse, oc huess dennom der emodt wederfaris dett skulle de klage for [k. mt. embitzmand, hand skal paa k. mt. vegne forsuaare thennom ²⁾).

¹⁾ Denne Artikel er senere tilføjet.

²⁾ [k. mt. . . . thennom; senere tilføjet, oprindelig stod der: deris su-perintend(en)t, oc han der om yder mere handle till dett beste mett mundeliig oc scrifteliig wnderwyselse, oc om behoff giøris forscriffue samme sag till konge maiest. [senere er tilføjet her: daa vil k. mt. were theris domere] effter hans naades konge oc beseglede breffue, superintendenten oc menige Clerecy aff hans naade giffuen paa

Paa et vedlagt Blad er med en anden Haand skrevet:

Y Schane Her Mogens Gyldenstiern oc Giøren
Vrne y de len han haffuer y befalling oc Her Peder
Porse y de læn han haffuer y befalling.

Y Halland Her Holger¹⁾ oc Her Truedt.

Y Blegynge Her Axel Vgerup oc Her Peder Porse.
Paa Bornholm Michell Halss.

De paa det vedlagte Blad antegnede Mænd synes aabenbart at være dem, der vare udsete til, saaledes som der i Begyndelsen af Stykket var foreslaaet, at drage om med Superintendenten for at bringe Kirkesagerne i Orden. Det bliver imidlertid et Spørgsmaal, om Forslaget er taget til Følge, vi finde idetmindste ikke noget bestemt Spor deraf i den Række Kongebreve fra Efteraaret 1539, hvorved Spørgsmaalet om Tiende og Præste- og Degnerente ordnedes for Lunde Stifts vedkommende.

Disse Breve antyde nemlig en anden Fremgangsmaade, idet Kongen selv er draget omkring i Landskaberne og har ladet indkalde for sig Herredsprovsterne, Sognepræsterne, Sognedegnene, Kirkeværgerne og fire agtede Mænd af hvert Sogn og paa denne Maade har bragt Foreninger tilveje, der derefter bekendtgjordes i Kongebreve til Landskaberne eller Herrederne, alt eftersom de forskjellige Vedtægter gjorde det fornødent.

For Lunde Stift er opbevaret tvende Hovedformer af disse Kongebreve 1) for Halland, 2) for Skaane, men formentlig har der været en tredie Hovedform for Bleking

Gottorp sancti Jacobi Aften nu syst forleden (o: det ovenfor S. 703-4 meddelte Beskjærmelsesbrev).

Item skall ocsaa bescriffues Domkirkens y Lund alle prebender &c. aff forscreffne godemend oc offuerantuordes superintendenten itt register der wdaff, paa dett saadant goetz icke forkommes men forskickes efter som christeligt oc tilbørligt er.

¹⁾ Hr. Holger Gregersen Ulfstand, Broder til den efterfølgende Hr. Trued Ulfstand.

og mulig ogsaa en for Bornholm. Hver af disse Hovedformer er atter modificeret efter den forskjellige Vedtægt i mindre Distrikter af disse Landskaber. — Her meddeles nu først Brevet til Nørrehalland af 5 Sept. 1539, idet Varianterne af Brevet til Sønderhalland sættes under Texten¹⁾.

Wij Christian etc. Helse ether alle wore wndersotte bynder och mienige almue, ehuem som helst i thienne eller tilhøre, som bygge och boe wdj alt Nørhallind²⁾ kierligen med Gud och wor naade. Wiider at efftherthj wij for thend thuidracht och wenighed, som seg paa nogen aar emellom ether och ethers sogneprester och sognedegne om thieris renthe och wnderholding begiffuet haffuer, och³⁾ haffue ladet hiidsteffne for osz mienige herritzprouester, sogneprester och sogne degne och thisligeste alle kierckewergerne med iiij acht mend aff huert sogen offuer ald Nørhallend⁴⁾, paa thed at wij kunde høre thennom samme thuidracht och thrette emellom och siiden forhandle och forliige thennom ther om. Och efftherthj wij nu haffue forfarit, att thenne landtz eyen icke er saa kornriig i sig sielff, saa her saaes saa møgit korn, at presterne kunde holde thennom aff thienden som wdj ander wore lande, saa och paa thed at saadan thuidracht och thrette her effther maa affstilles och presterne och sognemendene mue saa møgit thes bedre leffue wdj rolighed och goed endrechtighed tilhobe, och sognemendene och her effther mue wiide huis the theris sogneprester och sognedegne aarliige giffue skulle och thenom med rette plichtige ere och icke huer aar besueris aff sognepresterne och sogne degner med nogen nye paaleg, saa och thisligeste at sogneprester og sogne degner ther emod mue wiide huad the aarligen skulle kreffue

¹⁾ Brevet til Nørrehalland (A) meddeles efter Regist. over alle Lande. IV, 223—5; Brevet til Sønderhalland (B) efter Afskr. i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

²⁾ B: Syndrehalland. — ³⁾ B: nu — ⁴⁾ B: Syndrehallandt.

och fordre aff thieris sognemend, at¹⁾ the thennom²⁾ plichtige er, och icke heller ydermere behoff haffue huert aar at klamble och thrette med thieris sognemend om thieris³⁾ wnderholding, och ther med thiden icke skal bliffue brøst paa sogneprester och thennom, som skulle och kunde predicke och leere thend fattige almue gudz reene och klare ord och thieris siels sallighed: Tha haffue wij nu med wore elske Danmarcks riigis raadt rod och sambytte, som nu her hoesz osz tilstede er, giort ther paa bode siider en skickelse paa wdj saa maade, som her effther følger.

(1) Først att sognemenden i huert sogen offuer alt Nørre Halland⁴⁾ skulle effther gammell seduane giffue thieris sogne prest huer xxx kierff aff alt korn, som saas och Gud lader woxe. (2) Thisligeste huilcken bunde som haffuer thi lamb eller ther offuer, skall giffue sin sogneprest j lam och aff alt andet quegthiende skulle the giffue effther gammell seduane⁵⁾. (3) Item huer par folck skulle giffue thieris sogneprest j β om aarit thill offer, och wdj huilcke sogne som the pleie at giffue thieris sogneprest korn till offer, the skulle och nu giffue korn effther gammell seduane. (4) Item huilcken miniske som annammer sacramentet skall giffue sin sogneprest x β till jordferd, och børn och andet wngt folck, som icke annammer sacramentet, skulle huer giffue sin sogneprest v β till jordefer⁶⁾. (5) Skall och huer brud giffue sin sogneprest iij β ⁷⁾ till brudeuelse eller och en altar madt epther hindis egen willie. (6) Item huilcken quinde som gaar til kiercken effther hindis foster

¹⁾ B: och — ²⁾ B. tilføjer: medt Rette. — ³⁾ B. tilføjer: Renthe och. — ⁴⁾ B: Syndrehalland. — ⁵⁾ B. har istedenfor denne Artikel (2) om Kvægtiende følgende: Thisligeste skulle de giffue thil theris Sogneprest huert tiende hoffsuit aff alt Quegh och Fænit efter gammel Seduane, och huilke som icke vdi it Aar thillegger saa megit Quegh och Fænit, adt the haffue thi hoffsuit, the tha thilhaabe regne thil it andet Aar och thil saa lange the haffue thi hoffsuit, och tha siden aff huer part giffue presten thet thiende hoffsuit aff samme Quegthiende. — ⁶⁾ B tilføier: och Kircken lige saa megit efter gammel seduane. — ⁷⁾ B: iij β .

skall giffue hindis sogneprest iij β ¹⁾ eller och en alther mad effther hindes egen gode²⁾ willie. (7) Skall och huer sogneprest haffue iij³⁾ alther mad om aarit och till huer alther mad en kage, $\frac{1}{2}$ gaasz eller j faarlaar⁴⁾. (8) Sielle-gaffue maa huer giffue som Gud skiuder hannom wdj hoffue. (9) Item sognedegnen skall aff huer sin sognemand haffue en skieppe korn effther gammell seduone och sin part aff altermadet, som presten faaer, och thisligeste iij β aff huer liig, som jordis och thed formaa⁵⁾, effther gammel seduane. Huilcken samme skick wij wille at her effther allethiid saa fast och wbrødeligen holdis skall, och skulle sognemendene ther offuer icke besueries aff thieris sogneprester eller sognedegne huert aar med nogen nye paa-
 legge. Sammeledis skall och huer mand effther gamell seduane ther foruden giffue thill kiercken i huer sogen en skieppe korn for thiende⁶⁾ och thend andtuorde kierckuergerne i samme sogen, som ther j boendis ere, och thisligeste skall huer mand giffue till osz en skieppe korn⁷⁾, som tilforn gaffues till bispen ock kallis biscop tiende och osz nu tilkommer, som och haffuer werit seduon aff gammell thiid, och samme skippe korn andtuorde herritzprouesten wdj huert herrit⁸⁾, thee skulle frambdelis giøre osz eller wore fuldmechtige, som wij thet befalendis worder, ther gode rede och regenskab for. Findis och nogne sogen, som pleye at giffue smør enthen for prestethiende, kiercke thiende eller for biscops tiende, the skulle och nu giffue

¹⁾ B: iij β . — ²⁾ mgl. i B. — ³⁾ mgl. i B. — ⁴⁾ B. tilføjer: Vdi huilke Sogner som the pleie adt haffue fire Altheremad, the skulle och nu haffue fire, huilke som och pleie adt haffue thre Alteremad, the skulle och her effther haffue iij, och huilke som pleie adt haffue tho Altheremad, skulle och her effther haffue tho effther gammel Seduane. — ⁵⁾ B. tilføjer: och al anden Renthe, hues hand pleier adt fange. — ⁶⁾ For: en skieppe korn for thiende — har B: theris thiinde i Korn effther gamell Seduane. — ⁷⁾ For: en skieppe korn — har B: Tredieparten af thienden vdi Korn. — ⁸⁾ For: skieppe korn — har B: vor part vdi Korn. — ⁹⁾ For: huert herrit — har B: Syndrehalland.

smør effther gammel sedwonne¹⁾. Thj bede wij ether alle och huer serdiells strengeligen biude, at huer ether tiltencker at giffue och thill gøde rede fornøge sin sogneprest och sogne degen samme thieris rettighed effther forne wore skickelse, som wij nu ther om giort haffue som forskreffuet staar och effther gammel sedwonne, och thesligeste giffuer oss wor part och kiercken sin part, saa framt som j wille at ethers sogneprest och sognedeggen skulle giøre ether thend tilbørlig thieniste och redelighed, som the ether plichtig er. Findis och nogen aff ether ther emod at giøre, tha wille wij wore fougther och leensmend her med alffuorligen befallet haffue, at straffe ther offuer, som bær at straffes thennom wore breffue och bud icke holde eller agthe wille, thj lader thet jngen lunde. Ex Warbiery fredag post Egidii²⁾ Aar etc. indxxxix. Wnder wortt signet.

Herefter følger nu et, som det synes, almindeligt Brev til Skaane (af 1. Okt. 1539) med Varianter af Breve til enkelte Herreder i Skaane³⁾.

¹⁾ B. tilføjer: och skal Herridtzproben ingen penninge her effther annamme for vor part aff samme thiinde. — ²⁾ B: Giffuit i vor Kiøbsted Halmsted thisdagen nest effther vor Frue dag Nativitatis (3: 9. Sept.).

³⁾ Det her aftrykte Brev (A) er meddelt efter Afskr. i Ny k. Saml. 1128. 4. Sammesteds findes B. et Brev til Almuen i Oens, Albo, Fers og Froste Herreder, og C. et til Almuen i Nørre Asbo Herred. En fjerde Form af Brevet er trykt i Friis Edvardsons Beskr. af Skjelskør S. 533 f. og derfra optagen i Krag's Christ. III.s Hist. Suppl. S. 39—40 og i Falkmann, Om Kyrkogods i Skåne, II, 12 f. Da Aftrykket imidlertid er mangelfuldt, og Herredet, Brevet er stilet til, ikke er angivet, har jeg ikke meddelt Varianter af dette, som er dat. Herritzvadt Kloster, Fredagen næst efter Vor Frue Dag nativitatis (3: 12. Sept.) 1539. (Denne Datering er forevrigt vist urigtig, da det ovennævnte Brev C., der er udstedt i Esrom Kloster, er af samme Dag). En femte Form af Brevet findes i en Vidisse for Rønneberg Herred i Skaane af 1544 (trykt i Krag's Chr. III.s Hist. Suppl. S. 236—7). Bestemmelserne i dette Brev stemme temmelig nøje, dog ikke ganske, med B og C. Da det imidlertid kun er en forkortet Vidisse, der her foreligger, har jeg heller ikke meddelt Varianter af samme. (Det er urigtigt, naar Bisk. Engelstoft foran S. 89, Not. 3 overfører Vidissens Aarstal paa selve Kongebrevet;

Vi Christian etc. Helse Ether alle vore kiere ¹⁾ vndersaatte, Bønder och menige Almue, [ihuo som helst i thiene eller thilhøre ²⁾], som bygge och bo [vdi vort Land Schaane ³⁾], kierligenn medt Gud och vor Naade. Wider adt efftherdi wi [forfare och hørt haffue then store ⁴⁾] thuedract och wenighed, som [nogle Aar mellom ⁵⁾] Ethers Sogneprester, Sognedegne [och Ether verit och sig begiffuit haffuer ⁶⁾], om theris Renthe och vnderholdning ⁷⁾]; Tha haffue wi nu ladet hid indsteffne for Oss alle ⁸⁾ Herridtzprobster, Sogneprester och Sognedegne, och desligest alle Kirkewerge och fire acte Mend aff huer Sogn [offuer alt vort Land Schaane ⁹⁾] paa thet wi kunde selff ¹⁰⁾ høre samme Thuedract och Trette, [som thennem imellem er ¹¹⁾], och siden forhandle och forlige thennem ther om ¹²⁾], paa thet adt saadan Thuedract och Trette [maa forligis och ¹³⁾] afstillis, adt Presterne [maa siden saa megit disbedre leffue vdi Rolighed, Endrectighed och god Kierlighed medt sit Sognefolk ¹⁴⁾], och Sognemendene maa vide, hues the ¹⁵⁾ skulle giffue theris Sogneprester och Sognedegne [Aarlig Aars ¹⁶⁾], och thennem aff ¹⁷⁾ rætte plichtige ere, och icke huert Aar besueris aff Sognepresterne och Sognedegnene medt ¹⁸⁾ ny paalegge, saa och thesligeste adt Sognepresterne och Sognedegnene [maa och ¹⁹⁾] vide, huad the Aarligenn [kreffue skulle ²⁰⁾] aff theris Sognemend, och ²¹⁾ the thennem aff ²²⁾

dette har nemlig upaatvivlelig ogsaa været udstedt omtrent samtidig med alle de øvrige Breve for Skaane). — ¹⁾ Dette Ord mangler i B. C. ²⁾ [mgl. i B. — ³⁾ [B: i alt Oensheridt, Alboheridt, Fersherridt och Frosteherridt. C: vdi alt Nørre Asboheridt. — ⁴⁾ [B. C: forfare then. — ⁵⁾ [B. C: sig paa nogle Aar imellem Ether och — ⁶⁾ [mgl. i B. C. — ⁷⁾ [B. C. tilføje: begiffuit haffuer. — ⁸⁾ mgl. i B. C. — ⁹⁾ [B: aff alle forne Herreder. C: offuer alt forne Nørre Asboheridt. — ¹⁰⁾ mgl. i B. — C: thennem. — ¹¹⁾ [B: thennem imellom. C: imellom. — ¹²⁾ B. C. tilføje: saa och. — ¹³⁾ [B. C: hereffther maa. — ¹⁴⁾ B. C: och degnene (C: Sognedegnene) och Sognemendene mue saa meget disbedre leffue i Rolighed og goed Endrectighed tilhaabe. — ¹⁵⁾ B. C. tilføje: herefter. — ¹⁶⁾ [B. C: aarligen. — ¹⁷⁾ B. C: medt. — ¹⁸⁾ C. tilføjer: nogen. — ¹⁹⁾ [B. C: therimod mue. — ²⁰⁾ [B. C: skulle kreffue och fordre. — ²¹⁾ B. tilføjer: huad. — ²²⁾ B. C: medt.

rætte plictige ere, och icke ¹⁾ haffue huert Aar behoff adt klamre och trette medt theris Sognemend om theris Renthe och vnderholdning, och ther medt thiden skal icke bliffue brøst paa gode Sogneprester och [predickanter, som skulle och kunde lære then fattige Almue Gudtz rene och klare Ord och Evangelium, som er ²⁾ theris Siels Salighed: Tha haffue wi nu medt vort Elskelige Danmarkis Riigis Raadt Raad och Samtycke, som nu her hoess oss thilstede ere, giort ther [en Skick paa ³⁾ vdi saa Maade, som her effther følger.

(1) Først adt alle Sognemend, Bønder och Boelmend, Gaardmend och thieniste drenge, och alle the, som kornsæd bruge, skulle thill gode rede thiinde huer thiende kærff aff alt Korn, som saes [i Jorden ⁴⁾, och Gud lader voxer, Och samme Kornthiinde skal delis i thre parther, Enn thil presten, Enn thil kirken, och den thredie part thil Oss paa Stictens vegne. (2) Thisligeste skulle the thiinde huert thiende hoffuet aff alt Quegh och Fænit, effther gammel Seduane, [inthe vnderthaget, høns, gies, ender, føl, lam, kalle, gedder, om de ere til, griis, fisk, Bisuerm och andet mere, som stedens lejlighed er eller tilsiger effter gammel seduane ⁵⁾, och huilken ⁶⁾ som icke vdi it Aar thillegger saa megit Quegh och Fænit, adt the haffue thi hoffuit, [tha skulle the ⁷⁾ thilhaabe regne thil it andit Aar, eller ⁸⁾ thil saa lange the haffue thi hoffuit, och tha [giffue prestenn aff huer Slaw thet thiende hoffuet aff forne Queg och Fænit ⁹⁾. (3) [Item skall presten i thette Aar haffue sin Helneskyld ¹⁰⁾. (4) Item skulle Sognefolkene ¹¹⁾ giøre theris

¹⁾ B. C. tilføje: ydermere. — ²⁾ [B. C.: thennem som skulle och kunde predicke och lære then simpel (C.: fattige) Almue Gudtz rene och klare ord och. — ³⁾ [B. C.: paa baade Sider een skickelse — ⁴⁾ [mgl. i B. C. — ⁵⁾ [mgl. i B. C. — ⁶⁾ B. C.: huilke. — ⁷⁾ B. C.: adt the tha. — ⁸⁾ B. C.: och. — ⁹⁾ [B. C.: siden aff huer part giffue presten thet thiende hoffuit aff samme Quegthiinde. — ¹⁰⁾ [mgl. i C. — B. har denne Artikel bag efter den følgende, med Tilæg: och siden ther effther j skeppe. — ¹¹⁾ B. C.: Sognemendene.

Sogneprest thre offerdage om Aaret, Paaskedag, Pindtzedag och Juledag ¹⁾. (5) Item skal och huert Menneske, vnderthaget vngt folk som icke annamme Sacramente, giffue sin Sogneprest v β, Kirken v β och Degnen iij β [thil Jordeferdtz pendinge, och andet vngt folk halfft saa megit ²⁾. (6) Item skal och huer Brud giffue sin Sogneprest [v β och Degnenn j β, som gamel Seduane er ³⁾. (7) Item huilken Quinde som gaar i kirke effther hendes foester, skal giffue sin Sogneprest [4 β och Degnen j β, som seduanligt er ⁴⁾. (8) [Item Sielegaffue thil prest och Kirken maa giffuis effther Menniskens gode vilie ⁵⁾. (9) [Item Sognedegne skulle thil theris Helneskyld hereffther haffue tho skepper aff huer Sognemand, som gamel Seduane er ⁶⁾. Thenne samme skick ville wi adt althid Aarlig Aars her effther skal holdis fast och wbrødelig. Ther offuer skulle och Sognemendene ydermere icke besueris medt nogen ny Thyngge eller paalegge aff theris Sogneprester eller Sognedegne ⁷⁾. Thi bede wi Ether alle, och huer serdelis strengeligen biude, adt huer her effther thiltenger adt giffue och fornøye thil gode rede sin Sogneprest och Sognedegn samme theris Rettighed effther thenne vor Skickelse, som wi nu ther paa giort haffue, och disligeste giffue Oss och Kirken vor part, effther

¹⁾ B. C. tilføje: och tha offre huer saa megit, som Gud skiuder hannem i hue. — ²⁾ [B: och Andet vngt folk halffdelen saa megit thil Jordeferdt. — C. har Artiklen saaledes: Item skal och huert Menniske vngt och gamelt giffue sin Sogneprest v β og Degnen iij β thil Jordeferdt. — ³⁾ [B: v β, och Degnen i Liuset effther gamel Seduane. — C: iij β, och iij β thil Brudwielse. — ⁴⁾ [C: iij β och Degnen j β i Liuset. — ⁵⁾ [B. C: Sielegaffue maa huer giffue effther som Gud skiuder hannem i Hue. — ⁶⁾ [B. C: Item Sognedegnene skal (och) her effther haffue then (C: sin) Helneskyld, som er j skeppe Korn aff huer sin Sognemand effther gamel Seduane. Item for Althermad vj β thil presten och iij β thil Degnen (denne Art. mgl. i C). Och vdi the Sogner, som icke Korn saa groer, adt Presten, Kirken eller wi kunde haffue fyllist, ther skulle the giffue Smør, Jern, eller hues andet som the pleie adt giøre och giffue effther gamel Seduane. — ⁷⁾ Der findes i dette (og det flg.) i B. C. adskillige ubetydelige Ordforskjelligheder og Afvigelser fra A., der dog ingensteds ændre Meningen.

som forskreffuet staar, saa frempt I ville adt Ethers Sogneprester och Sognedegne skulle giøre Ether then thilbørlig thieneste och Redelighed, som the Ether plictige ere. Item findis och nogen aff Ether, som her vil imod giøre, tha ville wi vore Fogeder och Embidtmend ¹⁾ her medt alffuorligen befalet haffue adt straffe ther offuer som bør adt straffis offuer thennem, som vore Breff och Bud icke holde eller acte ville. Thi lader det ingelunde. Giffuit i [vor Kiøbsted Lund Onsdagen nest effther S. Michels dag ²⁾], Aar etc. 1539. Vnder vor Signet.

Man skulde tro, at efterat Kongen, saaledes som disse Breve udvise, selv havde taget Ordningen af Tiendespørgsmaalet i sin Haand, og ved Undersøgelser paa ethvert Sted havde stræbt at træffe det rette, maatte Sagen dermed være kommen paa det rene; imidlertid vise flere senere Kongebreve, at Modstanden mod Tiende langt fra endnu var overvunden. Til nærmere Oplysning herom skulle nogle saadanne Breve her meddeles. Først da et Brev af 21 November 1540 til Almuen »udi al Skaane«, indeholdende en stræng Advarsel om at tiende rettelig, da i modsat Tilfælde Stiftslensmanden Stig Pors skulde lade de gjenstridige afstraffe ³⁾:

Wi Christian etc. Hilse Ether alle vore vndersaatte, Bønder, thienere, Gaardsæder och wgedagsmend och Menige Almue, ihuemsomhelst i thiene eller thilhøre, som bygge och bo vdi al Schaane, kierligen medt Gud och vor Naade. Wider adt oss er thil videndis vordet, huorledis mange aff Ether fordriste thennem thil, och icke vdgiffue theris thiinde effther vor Recessis Liudelse, som wi medt menige vore Elskelige Danmarkis Riigis Raad, Adel, Kiøb-

¹⁾ B. C.: Leensmend. — ²⁾ C.: vort Kloster Esserom Fredagen nest effther vor Frue dag Natiuitatis (3: 12. Sept.).

³⁾ Efter Afskr. i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

stedmend och menige Almuis fuldmectige offuer alt Riigit therom endrecteligen beseglet och besluttet haffue, Enddog adt vor Befalingsmand ther offuer Stictens godtz oss Elselige Sthi Pors paa vor vegne thitt och offte haffuer ladet Ether paaminde och thilthale ther om, och haffue wi nu therfor befalet forne vor Befalingsmand Sthi Pors, adt huilken aff Ether, ihuemsomhelst the thilhøre, som icke vdgiffue samme thiind, baade thil Oss, presten och thil kirken, inden fiorten dage nest kommendis i thet allerseniste effther thette vort breff er leest och kundgiort for Ether, tha skal hand lade Ether forfølge medt vold, och siden lade straffe ther offuer effther vor Ordinantzis Liudelse, och som bør adt straffis offuer thennem, som vore Breffue och Bud icke acte ville. Thi bede wi Ether alle och huer serdelis biude, och nu medt thette vort obne breff ville paamindt och adtuaret haffue, adtj rette Ether self thervdinden och huer vare sig for Skade, och skal thet vere then sidste paamindelse, som vi acte Ether ther om adt giøre. Thi lader thet ingelunde. Giffuit paa vort Slott Kiøbenhaffn vor Frue Præsentationis dag, Aar etc. 1540. Wnder vort Signett.

Et halvt Aar efter finde vi imidlertid et nyt Kongebrev (af 12 Maj 1541), hvorved det paalægges Adelens og Prælaternes Tjenere, der dog ogsaa havde været indbefattede i den tidligere Formaningsskrivelse, at tiende lige saa vel som Kronens og Stiftets Tjenere. Brevet lyder saaledes¹⁾:

Stiig Pors fick breff thill mienige almue wdi Skonne.

Wij Christian etc. Helse ether alle wore wnder-sotte, bynder och mienige almue ehuem som helst i thiene eller tilhøre, som bygge och boe wdj alld Skaane kierligen med Gud och wor naade. Wiider att wij ere nu med wore elske Danmarcks riiges raad, thend skonske addell, prelatter,

¹⁾ Efter Regist. ov. alle Lande. IV. 242.

abbeder, prouester, prier och cannicker saa till ens worden, at alle thieris bønder, thiener, gaardseder skulle ligge wid wore och kronens och stichtens thienner thiende huer thiende neeg effther wor ordinantzis lydelse. Thj bede wij ether alle och huer serdiellis strengeligen biude, attj retter ether effther, at thiende huer thiende kierff och neg effther forne wor recesz och ordinantzis lydelse och føre samme thiende huer till sin kiercke lade j huert sogen og ther lade thend schriffue aff sognedegne eller sognepresten. Saa framt som nogen aff ether findis her emod at thiende wretferdeligen¹⁾ aff allehande korn, rug, biug, haffre, huede och andet korn, eller lade beschriffue samme hans thiende korn, som hand fra sig yder, att hand tha jicke wille haffue ther med forbrot sin gord och straffis ther for effther wor ordinantzis lydelse. Thj lader thed jngen lunde. Giffuet paa wort slot Kiøpnehaffn torsdag nest effther søndag Jubilate aar etc. 1541.

Samme Dag dette Brev udstedtes, fik ogsaa Kannikerne i Lunde Domkapitel Tilsikring om, at de fremdeles uforstyrret maatte nyde de til deres Præbendekald hørende Tiender²⁾; og faa Dage efter (16 Maj) overdroges det Stig Pors at have Tilsyn med alt Kirkegodset i Skaanestift, af hvad Art det saa var, og at sørge for dets Bevarelse og føre Kirkernes Regnskaber. Kongebrevet herom lyder saaledes³⁾:

Wi Christian etc. Giøre alle witherligt, adt wi nu haffue thilthroedt och befalet, och medt thette vort obne Breff thilthroe och befale Oss Elskelige Sthii Pors vor Mand, Thienere och befalningsmand offuer all Schaanestict paa vore vegne adt skulle haffue flittig thilsium och fuldmyndige befalning offuer alt Kirkens godtz, Altheregodtz och hues godtz, som haffuer ligget thil Calenther eller

¹⁾ Her maa noget være glemt ved Brevets Indførelse i Kopibogen.

²⁾ Brevet findes i Registre over alle Lande IV, 241.

³⁾ Efter Afskr. i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

Gilder, baade vdi Kiøbstederne och paa Landtzbyerne, och lade Kirkewergene vdi huer Sogn opbære och igien vdgiffue effther forscreffne Sthi Porsis Befaling samme forscreffne godtz, Renthe och Jordskyld thil Sognepresters, Scholemesters, Hørernis och Capellanernis vnderholdning och Løn, och siden Aarligen thil gode rede giøre hannem paa vore vegne gode Regenskab ther fore. Sammeledis skal forne Sthi Pors haffue fuldmyndig befaling adt haffue thilsium medt adt samme godtz baade i Kiøbstederne och paa Landtzbyerne byggis och forbedris, thisligeste besørgis och besettis, och thes thil forbedring effther Leiligheden haffue Mact samme godtz adt bebreffue och forsegle paa vilkaar for seduanlige Landgilde. Thisligeste haffue fuldmact och befaling adt høre Kirkens Regenskab, saa vel vdi Kiøbstederne som paa Landtzbyerne, Thisligeste alle Helliggeisthusers och Hospitals Regenskab offuer alt Schaanestict, i huem thennem i verie och forlæning haffue. Thi forbiude wi alle, ihuo the helst ere eller vere kunde, forne Sthi Pors her imod, som forscreffuit staar, adt hindre eller i nogen Maade forfang adt giøre, vnder vor Hyllist och Naade. Giffuit paa vort Slott Kiøbenhaffn Mandagen nest effther Søndagen Cantate, Aar etc. 1541. Wnder vort Signett.

Da der endnu i Aaret 1541 paany indkom Klager over, at den skaanske Almue ikke tiendede rettelig, udgik der 27 Oktober d. Å. kongelig Befaling til alle Fogeder og kgl. Embedsmænd i Skaane, om at de efter nærmere Befaling af Stig Pors skulde tilkræve 15 gamle, trofaste Dannemænd af hvert Herred, der »under deres højeste Faldsmaal skulde gange i hver Bondes Gaard i hvert Herred og grandgivelig overse og omkringkaste deres Korn og forfare, hvilke tien-der retfærdeligen», fandtes der Brøst hos nogen, skulde han straffes efter Ordinansens Lydelse¹⁾.

I Aaret 1544 udgik der kgl. Befaling til Lensmændene i Bleking om at hjælpe Præsterne til at faa deres Tiende

¹⁾ Danske Mag. 3 R. VI, 311.

og anden Rettighed af Bønderne efter kgl. Majest. Reces og gammel Sædvane, ligeledes om at Præsterne og Kirkerne sammesteds maatte igjen faa det Gods, Jord, Ager og Eng, der var frtaget dem mod Dom og Ret, og endelig et tredie Brev, hvorved det paalagdes Stig Pors at tage alle Præstemænd og deres Gods og Ejendom i Bleking i Forsvar¹⁾.

1546 lød der atter Klager over, at Almuen i Skaanestift ikke vilde tiende, som den burde, hvorfor der 29 Oktober d. Å. udgik følgende ny kgl. Befaling om en lignende Fremgangsmaade for at kontrollere, om der var tiendet rigtigt, som den der var brugt i Efteraaret 1541²⁾:

Wi Christian etc. Giøre alle witterligt adt wi ere kommen vdi forfaring, huorledis adt mange skal fordriste thennom thil och icke thiinde, som thennem bør medt rette effther vor Ordinantzis Liudelse. Saa haffue wj nu thilthroet och befalet oss Elskelige Sthi Pors, vor Mand, Thienere och Embidtzmand paa vor Gaard vdj Lund, adt skulle offuer alt Schaanestict thil Thinge lade opkressue 12 gode acte bønder, huilke som skulle grantske och forfare offuer alt thet herridt, som the vdi thilneffnis, hoess menige Almue, huilke som retferdeligen haffue thiindet, och ther som the forfare nogen adt haffue thiindet wretferdeligenn, tha skulle the thet giffue fra thennem thilkiende vnder theris Faldtzmaal. Och ther som saa findis, adt nogen icke haffue thiindet saa retferdeligen, som thennem burde adt giøre, Tha skal forne Sthi Port haffue fuldmactt paa vore vegne adt straffe ther offuer effther vor Ordinantzis liudelse. Thi bede wi och biude alle vore Fogeder, Embidtzmend, Herridtzfogeder och alle andre, som forne Sthi Pors eller hans fuldmectige medt thette vort obne breff besøgendis vorde, adtj ere hannem be-

¹⁾ Danske Mag. 4 R. I, 31.

²⁾ Efter Afskr. i Ny kgl. Saml. 1128. 4. Smst. findes Afskr. af et Kongebrev dat. Lund, Søndag efter Allehelgens Dag 1546, til Kirkeværgerne i Skaane om Tærskemænd at sætte til Kirkeladerne (hvor Kongetienden samledes.)

hielpelige thil thinge och andensted, adt opkreffue samme 12 Mand. Sammeledis och ther som nogen findis icke adt haffue thiindet retferdeligen, adt the mue bliffue straffede therfor effther vor Ordinantzis Liudelse. Ladendis thet ingelunde. Giffuit paa vor Gaard vdi Lund Fredagen nest effther Sanctorum Simonis et Judæ Apostolorum Dag 1546. Vnder vort Signett.

Relator Stih Pors, Embidtzmand
paa Lundegaard.

Fra denne Tid af synes den skaanske Almues Modstand mod Tienden saa temmelig at være ophørt, idet vi for hele den følgende Del af 16de Aarhundrede maaske kun finde to kgl. Formaningsbreve til Almuen om rettelig at tiende, det ene af 11 Apr. 1567¹⁾, det andet af 21 Februar 1596²⁾. Desværre kan det ikke nægtes, at denne større Rolighed idetmindste tildels falder sammen med den »afmattning, som kyrkan, så wel som borgerliga samhället, led af (i Tiden efter Reformationen), och som alt mer och mer sträckte förlamande sin inflytelse till hele landskapet³⁾» — en Afmattelse, der paa det borgerlige Livs Omraade (og herhen hører væsentlig Tiendespørgsmaalet) staar i nøje Forbindelse med Adelens stigende Vælde, og paa det rent kirkelige Gebet med Regjeringens Bestræbelse for at undertrykke enhver Bevægelse, der kunde føre bort fra det ved Kirkeordinansen anviste Spor. At imidlertid den Afgjørelse, Tiendesagen saaledes fik i Lunde Stift og, skjønt gennem mindre Kamp, ogsaa i det øvrige Danmark, har været et væsentligt Middel til Bevarelse af en hæderlig Præstestand og derved middelbart til Forebyggelse af megen aandelig Udskejelse, er en Betragtning, om hvis Rigtighed jeg ikke nærer nogen Tvivl, skjønt det naturligvis er vanskeligt at føre noget afgjørende historisk Bevis derfor.

¹⁾ Dette Brev udgik ogsaa til andre Dele af Landet, det er aftrykt foran, S. 495—6, stilet til Almuen i Sjælland, samme Brev stilet til Almuen i Skaane findes i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

²⁾ Afskr. i Ny kgl. Saml. 1128. 4.

³⁾ Cronholm, Skånes Politiska Historia. I, 555.